

Zeitschrift: Il glogn : calender dil pievel : annalas per historia, litteratura e cultura romontscha
Band: 15 (1941)
Artikel: Noticias sur las alps communalas de Falera
Autor: Casutt, Gieri
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881167>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 02.04.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Notizias sur las alps communalas de Falera

da Gieri Casutt, scolast sec. Falera

a) Situaziun

Las duas alps de vischnaunca entscheivan nua ch'ils cuolms calan si. Ord quei seresultescha ei, che las alps ein ualti maneivel dil vitg. En ina buna ura arriv'ins dal viig en l'alp. Ils dus stavel sut schaian presapauc en ina altezia de 1800m sur mar. Gl'ei era capeivel, ch'ins ha en vesta de talas relaziuns buca anflau per necessari de baghiar stallas. Quarcla la neiv l'alp, mein'ins il muagl giudem l'alp, nua ch'igl uaul ei de schurmetg. Cuoza la neiv pli ditg, vegn ins cul muvel el vitg.

b) La cargada

Quella ha liug per ordinari entuorn miez zercladur. Cun las mugias va il sterler cun in per gidonters comunablamein en l'alp. Culs auters armauls va mintga pur sez. Ei po dar ca. 70 vaccas per alp; il diember de biestgschettg variescha fetg, essend ch'ei vegn cargau naven. Il di della cargada sto mintga pur tener sias vaccas de mulscher. In'impurtonta fatschenta de quei di ei il parter en las vaccas de mulscher. Fatgas las sorts, vegn ei fiers quadrels per decider tgei vaccas tuccan a quel ni tsel dil treis mulscheders. Duront treis dis suenter la cargada sto il pischentader gidar ils paster a pertgirar il muvel. Sco pischentader sto mintgamai quei pur funzionar, il qual vegn igl onn sequent en tur de far cautegia. Quei di prend il survegilader dell'alp en egl las pli urgentas reparaturas, seigi quei vid baghetgs, trutgs ni vias. Quellas lavurs vegnan lu exequidas ils dis sequents dils purs tenor diember de biestga.

c) La fumeglià

Quella consista ordinariamein ord in signun, in zezen in paster grond ed in pign, in vadlèr, in purtgèr ed in starlèr. Pagas: signun 500 frs. zezen e paster grond 350—400 frs. starlèr e pign 200 frs. vadlèr 100—120, purtgèr 30—50 frs. Ina speziala lavur dil zezen ei il vegnir mintga dumengia el vitg per paun ed autras victualias, sco era il rimnar la grascha en stavel en in foss. Enstagl della davosa lavur stueva il zezen pli baul purtar neutier la lenna. Uss vegn la lenna menada dals purs. Mintga fumegl ha ina dumengia libra per vegnir giu el vitg. El ei quei di hosp dil cautegia, il qual ha l'obligaziun de salvar el quei di sco de perdanonza.

d) La cultivaziun dell' alp

La cultivaziun dell' alp sco era il manteniment dils baghetgs ei caussa della vischnaunca sco possessura. La vischnaunca paga ina modesta bonificaziun

per la lavur tenor ina speziala tarifa. Per la cultivaziun survescha en em-
prema lingia il lavar ora il stavel. Avon paucs onns curdava sin mintga
vacca in tur de lavar ora stavel. Ins mava lu per regla mintg' otg dis a lavar
ora stavel. Suentar ch' ins ha baghegiat in grond foss de cement, en il qual
la grascha vegn rimnada, lav' ins ora pli de rar, essend che la grascha
semantegn en numnau foss liug temps senza pitir tras plievia e sulegl. Quella
impurtonta lavur vegn diregida digl ugau ded alp. Biars onns han ins era
rasau ora la buatscha els muletgs, ussa lai ins esser quei, manegiond che
quella lavur hagi pintga impurtonza. Autras lavurs vegnan fatgas mintgamai
tenor basegns, sco igl ugau ded alp anfla per necessari. Ina difficila lavur
ei il clauder encunter ils cuolms. Quei vegn adina fatg cun giuvnas plantas
de pegn ed ei in prighel pigl uaul alpin, che vegn cheutras diritaus. Era il
combat encunter buscharina, crestatgiet, draussa ed auter ei de gronda im-
purtonza. Buca meis impurtont fuss ei deragischar il tscheff.

e) La benedicziun dell' alp

Otg tochen diesch dis suenter la cargada vegn l' alp benedida. Sin quei viadi
vegn igl augsegner cumpigniaus dil caluster. Suentar la benedicziun ha mintga
signun l' obligaziun d' offerir als hosps in past de groma. Per sias breigias
ha il plevon debien da mintga alp dua stèra pieun à 6 1/2 kg. Quella pi-
schada sto vegnir purtada en casa pervenda tras il signun.

f) Il cautegia

Igl uffeci de cautegia va en roda. Mintga pur che ha cargau biestga en l' alp
duronc ils davos sis onns ei obligaus de far cautegia. Il cautegia ha de haver
quitau digl entir menaschi dell' alp. Pigl emprem ha el de procurar per la
fumeiglia. Avon la cargada ha el de metter ensem tut igl uorden necessari.
Certas caussas ha el sez de metter en disposiziun gratuitamein, p. ex. ina
resgia, duas sagirs, cazzolas, in bèrd ed in giuf de bos. Era ha el de furnir
in pon strom per las treglias della fumeiglia. Igl uorden rimnau vegn partius
en 4—5 menadiras ne cargas. L' obligaziun de menar las menadiras en
l' alp va en roda ed il cautegia ha de far las visadas. Ina menadira duei
buca pesar pli che 3 centners, pertgei la via en l' alp ei teissa e stentusa.
Milsanavon ha il cautegia de gastar la fumeiglia las dumengias libras, dellas
qualas mintga fumeigl ha ina. Al zezen che vegn mintga dumengia pil paun
ne autras victualias, ha il cautegia de dar il gentar. Sto ei vegnir scargau
da neiv, ha il cautegia de dar cuost e quartier alla fumeiglia, sche quella ei
jastra. Il di avon la scargada ha il cautegia de procurar ch' il purment vegni
muntanaus. El ha il dretg de trer tier in bien quintader, il qual vegn pagaus
dalla tegia. All'entschatta de november vegn ei tagliau pustretsch en casa
dil cautegia. El ha de metter avon als purs tuts ils quens della tegia. Lu
vegn il quen fatgs da cuminonza. Il cautegia ha ded incassar dals purs e
pagar ora la fumeiglia.

g) Midadas

Mintgina dellas duas alps ha treis midadas, quei vul dir, treis midadas de stavel per las vaccas. L' alp dadò fa adina diever de tuttas treis, ferton che l' alp dadens scomia mo duas ga stavel. Las tegias han adina il medem post. Il stavel giusut ei occupaus treis jamnas all'entschatta e treis jamnas alla fin della stad. Eis ei il davos munconza de maglia, vegnan las vaccas la notg tgunsch giu en ils cuolms, en il bual, ch'ei pli savurus e loms ch'il pastg vegl ded alp. Ei sa capitar, ch'ils pasters ston vegliar ualti ditg la sera per tener la biestga en l' alp.

h) La scargada

Entuorn miez settember daventa per regla la scargada. Sut il di de scargada capesch'ins il di ch'ils purs meinan a casa il purment. Ils armauls vegnan catschai gia la ser' avon entuorn las quater els cuolms. Medemamein il di avon la scargada vegn il purment muntanaus. La sera, cu ils cautegias vegnan a casa, dat ei in bionton de tschintschar sur il success dils signuns. Quel che ha duvrau il pli pauc latg per far in kg. pischada ha la plema, era sche l' auter havess bia meglier success cun il caschiel. Dapi entgins onns peisa la plema buca ton sco pli baul, savend ins seperschuader, che la lavur dil signun dependa buca mo dil quantum della pischada. Il di della scargada van ils purs bein mervegl cun sliusas, gurvèts ni targliuns en l' alp pil purment. Cun carrs sa negin ir, essend la via memia teissa. Ein las cargas fatgas, vegn ei purtau neutier pischada e latg ed ils purs gientan. Avon che semetter sin via vegn ei aunc detg tschun paternos, il deprofundis ed il miserere pils defuncts. Savens ein ils purs giuvens buca dil tut fermes en il latin ed ins sto lu magari schar naven il miserere. Ei sto aunc vegnir menzionau, che la clama da vegn fatga avon parter ora il purment. Quella sedreza mintgamai suenter il cuors dil caschiel, della pischada.

i) Dus plaids sur la disgrazia de 1840.

Il fenadur 1840 semettan Stefan Barcazi Cabrin cun siu fegl jester ed aunc in auter giuven sin via per Nossadunnaun, direcziun Segnes. Stefan Barcazi fuva 51 onns vegls, ils auters 21 e 26 onns. Turnond buc' a casa sil temps spetgau vegn ins malruasseivels, principalmein la dunna de Stefan, la quala scheva de haver giu avis, vesend ella in di in crap a curdar giud tetg. Las empremas retschercas han negin success; finalmein anflan pasturs ded alp ils disgraziai schelai sin il Segnes. Els fuvan in pulit tschancun in da lauter. Igl emprem aveva il giuven stuiu suttacumber, il pli lunsch fuva quel de 26 onns vegnius. Las baras ein vegnidas ligiadas sils cavals ded alp e transportadas aschia tochen els cuolms de Falera. Tochen leu ein ins vegnius cun sontga crusch. Ins ha satrau els en ina fossa comunabla. Duront la sepultura ha l' entira pleiv bargiu, excepriu ina femna; ina che havevi negin cor. Quella sventira ha fatg fin cun il purtar il schinumnu „stuors“ sco

enzenna de malencurada. Quels stuors fuvan avon maun en buca grond diember; ins segidava cun empristar vi e neu. En temps normal mava quei. La disgrazia de 1840 ha purtau malencurada quasi en mintga casa; ils stuors tunschevan buca. Ins ei perquei vegnius perina de dismetter il stuors sco enzenna de malencurada. Aunc ina caussa. Havend enderschiu dalla sventira, eran ins en difficultad, co purtar la nova alla dunna de Stiafen Barcazi. Negin vuleva far quei. Finalmein selai Scarvon Risch Casutt en. Vegnend en casa entscheiva el sia missiun culs plaid: „Jeu vegnel cun novas, mo cun schliatas.“

Temps de matg

*Tgei legreivla spassegiada,
temps de matg en fluriziun,
de passar tras verda prada,
d'admirar la scaffiziun!*

*Mei giavina cant legreivel
la damaun da beinmarvegl,
ed jeu sent' il vent migeivel,
giu da tschiel in cauld sulegl.*

*Tut che cloma: „veta, veta!“
e dedesd' il mund entir.
Tgei bellezza, tgei pareta,
dapertut schi cauld respir!*

*Lom tuchiez tras l'aria fina
suna, suna car, schi car!
En baselgia in ed ina
che seligian von gl' altar.*

*Gronda ei bein la damonda
de seriusa, giuvn' amur,
cur ch' il cor a ti cammonda:
rumpa quella biala flur! —*

*Nossa spusa tut en flurà
passa losch cul nozzadur.
Sin clutger rebatta l'ura:
„Gleiti vegn il zercladur!“*

Sur Gion Batt. Sialm, Pleiv-Vella